

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALAND

BESLUT
2001-06-21

Diarienummer
231-36883-2000
1463-2209 1(18)

Naturvård och Fiske
Thorbjörn Schafferer

Till
/enligt sändlista/

Bildande av naturreservatet Årenäs-Tostekulla lövskogar i Marks kommun

Beslut om bildande

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 7 kap. 4 § miljöbalken (MB, SFS 1998:808) att det område, benämnt Årenäs-Tostekulla lövskogar, som avgränsas på bifogade karta (bilaga 1) skall utgöra naturreservat.

Reservatsbildningens syfte

Syftet med reservatsbildningen är i första hand att bevara områdets värdefulla lövskogs- miljöer med tillhörande växt- och djurliv. Reservatsbildningen syftar i andra hand till att hålla området tillgängligt för naturstudier och friluftsliv.

Se vidare nedan under rubriken Skälen för reservatsbildning.

Beslut om föreskrifter m.m. för naturreservatet

För att uppnå syftet med reservatet beslutar Länsstyrelsen med stöd av 7 kap. 5 och 6 §§ MB samt 22 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. att följande föreskrifter skall gälla (A-C nedan). Vidare meddelar Länsstyrelsen bestämmelser om skötselplan och förvaltning enligt 3 och 21 §§ samma förordning (D nedan).

A. Föreskrifter enligt 7 kap. 5 § miljöbalken om inskränkningar i markägares och annan sakägares rätt att använda mark- och vattenområde.

Utöver vad som är föreskrivet enligt andra författningar gäller följande i naturreservatet.

Det är förbjudet att

1. uppföra ny byggnad;

Postadress:

403 40 Göteborg

Besöksadress:

Ekelundsgatan 1

Telefon:

031-60 50 00 (växel)

Telefax

031-60 52 09

E-post:

lansstyrelsen @o.lst.se

2. uppföra mast, antenn, torn eller annan anläggning;
3. anlägga väg eller parkeringsplats;
4. spränga, schakta, muddra, tippa eller fylla ut med massor;
5. dika, dikesrensa eller dämma;
6. anordna upplag;
7. slutavverka, gallra, röja eller utföra annan skogsvårdsåtgärd;
8. skada eller bortföra torraka, vindfälle eller låga;
9. bedriva täkt i någon form, kommersiellt eller för husbehov, av berg, sten eller jord;
10. tillföra kemiskt eller biologiskt bekämpningsmedel;
11. tillföra gödselmedel;
12. plantera in för trakten främmande växt- eller djurart;

Det är vidare förbjudet att utan Länsstyrelsens tillstånd

13. kalka mark eller vatten;
14. beskoga inägomark;
15. anlägga ny stig;
16. dra fram mark- eller luftledning;
17. hålla djur på betesdrift i skogsmarken.

Utan hinder av föreskriften A7 får röjning och avverkning enligt bifogad skötselplan utföras. Vidare får utan hinder av föreskriften A8 följande utföras: underhåll av väg, ledningsgata, hävdad inäga och stig på det sätt som anges i bifogad skötselplan. Utan hinder av föreskriften A6 får åtgärder som erfordras för skötseln av reservatet enligt bifogad skötselplan utföras. Skötselområde nr 3 får betas utan hinder av föreskriften A17.

Föreskrifterna skall ej påverka den servitutsrätt till viss utsiktsröjning, bad m.m. som föreligger för mindre delar av Tostakulla 1:8 till förmån för Tostakulla 1:9.

B. Föreskrifter enligt 7 kap. 6 § miljöbalken om skyldighet för ägare och innehavare av särskild rätt till fastighet att tåla intrång inom området.

Ägare och annan rättighetshavare förpliktas tåla att följande åtgärder vidtas i reservatet i enlighet med bifogad skötselplan (bilaga 2):

1. utmärkning av reservatets gräns;
2. uppsättande av informationsskyltar;
3. öppethållande av reservatets inägor;
4. markering och underhåll av stigar;
5. röjning och avverkning i biotopvårdande syfte.

C. Ordningsföreskrifter för allmänheten enligt 7 kap. 30 § miljöbalken

Utöver vad som är föreskrivet enligt andra författningar gäller följande i naturreservatet.

Det är förbjudet att

1. framföra motordrivet fordon;
2. göra upp eld;
3. plocka eller gräva upp växter;
4. samla in växter eller djur;
5. tillvarata eller på annat sätt skada torraka, låga eller vindfälle;
6. medföra okopplad hund;
7. anordna orienteringstävling eller sätta upp fast orienteringskontroll;
8. tälta;
9. bedriva bergsklättring med klätterredskap.

Utan hinder av föreskrifterna C2 och C8 är eldning respektive tältning tillåten på plats som anvisats av förvaltaren. Motorfordon får utan hinder av C1 framföras på den befintliga bilvägen inom reservatsdelen på Årenäs 1:2. Vidare är plockning av bär och matsvamp tillåten utan hinder av föreskrifterna C3 och C4.

D. Fastställelse av skötselplan för naturreservatet och beslut om förvaltare av reservatet enligt 3 resp. 21 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken mm.

Länsstyrelsen fastställer härmed skötselplan (bilaga 2) för naturreservatets långsiktiga vård.

Länsstyrelsen utser vidare Stiftelsen för Västsvenska Fritidsområden till förvaltare av naturreservatet. Förvaltningen innebär ansvar för genomförandet av de åtgärder som anges i skötselplanen och som markägare m.fl. förpliktas tåla enligt föreskrifterna i punkt B ovan.

Beskrivning av naturreservatet

Allmänna uppgifter

Benämning:	Årenäs-Tostekulla lövskogar.
Kommun:	Mark.
Församling:	Sätla.
Läge:	Ca 3 km SV om Sätla kyrka. Reservatet nås via avfart från väg nr 1609 mellan Sätla och Fjärås.
Gränser:	Se karta, bilaga 1.
Fastigheter och ägare:	<i>Årenäs 1:2</i> , Naturvårdsverket. <i>Årenäs 1:4</i> , Erland Arvidsson, Mona Arvidsson. <i>Tostakulla 1:8</i> , Karin Svahn.
Areal:	53 ha, varav ädellövskog 32 ha, övrig lövskog 7 ha, barrskog 10 ha, bergimpediment 3 ha, inäga 1 ha.
Kartor:	Ekonomiska kartbladen 6B 5i Tostared och 6B 6i Bobygd. Topografiska kartbladet 6B NO Kungsbacka.
Strandskydd:	300 meter vid Lygnern. Endast mindre delar av reservatsområdet faller utanför strandskyddsområdet.
Fornlämningar:	Nr 217, 221, 222 och 223 i Sätla.
Förvaltare:	Stiftelsen för Västsvenska Fritidsområden (Västkoststiftelsen).

Naturförhållanden m.m.

Längs Lygnerns norra strand är terrängen starkt kuperad. Höjdskillnaden upp mot platån, västerut kallad Lygnersvider, är ca 100 meter. Den delvis blockrika bergsluttningen utgörs av en trappstegsliknande bildning i s.k. Fjäråsgnejs. I sluttningen finns också uppodlade partier kända för sin tilltalande landskapsbild med hänförande utsikter över Lygnern.

Gnejsberggrunden innehåller på flera platser i sluttningen en mörkare bergart, s.k. amfibolit, som ger näringsrika förhållanden och därigenom sätter prägel på växtligheten.

Markerna vid Årenäs och Tostekulla är till stor del bevuxna med ädellövskog, som omväxlar med mindre, uppodlade partier. Den speciella topografin, samt inslaget av amfibolit i berggrunden och ett rörligt grundvatten i sluttningarna, har gett förutsättningar för en särpräglad vegetation med en mycket skyddsvärd såväl kärlväxt- som moss-, lav- och svampflora.

Kärlväxtfloran innehåller en lång rad ovanliga arter. Krävande arter som lundskafter, ramslök, stor häxört och mellanhäxört påträffas här. Ytterligare exempel på rariteter är skogsbräsa, lundbräsa och trollsmultron. I sydöstexponerade bergbranter trivs en värmeälskande flora med t.ex. kungsmynta, murgröna och bergjohannesört. Våraspekten i lövskogarna är särskilt tilltalande med vit- och blåsippa, vårlök och gullpudra samt de mindre vanliga nunneört och desmeknopp.

Även lövskogens svampflora är av stort intresse med flera sällsynta arter. Nyligen gjordes t.ex. här det första fyndet i Norden av taggsvampen *Sarcodon joeides*, som annars växer i sydeuropeiska ädellövskogar.

Bland lavarna kan nämnas de hotade arterna gråblå skinnlav och mussellav, som förekommer tämligen allmänt i området på grönstensklippor respektive lövträd.

I anslutning till ekbestånden vid Lygnern, bl.a. i närheten av Tostekulla, har ekoxen noterats vid flera tillfällen. Tidigare har också bokoxen, även kallad mindre ekoxe, blivit funnen här.

Sjutton rödlistade - dvs. hotade eller sällsynta - arter är funna i området (fem svampar, fem lavar, två kärlväxter, en skalbagge och fyra fåglar):

Lundvaxing	Örtlav	Trollsmultron	Mindre hackspett
Ollonskål	Mussellav	Västkustros	Nötkråka
Grå taggsvamp	Västlig njurlav		Bivråk
Russula virescens	Gråblå skinnlav	Bokoxe	Göktyta
Svartnande kantarell	Grynig lundlav		

Utöver dessa finns i området ett stort antal s.k. signalarter - arter som indikerar att området har högt naturvärde, bl.a. ett tiotal mossor och ett trettiotal kärlväxter.

Även om ganska omfattande, till stor del naturvårdsinriktade, avverkningar och röjningar ägt rum i lövskogarna på Årenäs och Tostekulla, är dessa skogar förhållandevis naturskogsartade med bl.a. stor trädslagsblandning. Mest orörd med många lågor och torrträd är skogen i de blockrika branterna

På grund av det tilltalande landskapet, där de blomsterrika lövskogarna omväxlar med öppna odlingsmarker med fina utsikter över Lygnern, används området i viss utsträckning av allmänheten som strövområde. För biologer och andra naturintresserade utnyttjas dessa marker som exkursionsområde.

Fyra registrerade fornlämningar finns i området: tre stenåldersboplatser vid Lygnerns strand och ett femstenarör vid Tostekulla. Detta sistnämnda gränsmärke mot Dagsnäs utmärkte fram till mitten av 1600-talet också gränsen mellan Sverige och Danmark.

Markanvändning

På 1890-talets ekonomiska karta redovisas hela sluttningen från och med Tostekulla fram till Årenäs som (glest) lövträdsbevuxen och bör ha utgjort hagmark. Däremot markeras strandområdet norr om Årenäs som barrskog.

Under första hälften av 1900-talet ingick lövskogarna på Tostekulla och Årenäs i gårdarnas betesmark. På Tostekulla hölls mjölkkor på bete i lövskogen ända fram till början av 1960-talet. Under de senaste decennierna har endast skogsområdet närmast söder om gårdsbebyggelsen på Årenäs betats.

Spår efter avverkning av lövträd finns över hela området. Ett större uttag av ek m.m. gjordes på Tostekulla på 1970-talet och på Årenäs 1:4 i början av 1980-talet. Lövskogar-

na på Årenäs 1:2 genomhöggs under 1960- och 70-talen, främst i syfte att skapa "ängeskaraktär".

I reservatet ingår också fyra mindre inägor, varav bara en f.n. hävdas (hästbete). Åtskilliga stenmurar finns i området, både i anslutning till inägorna och i skogspartierna.

Jakt bedrivs i området på såväl småvilt som klövvilt. Tostakulla 1:8 och Årenäs 1:4 ingår i ett A-licensområde (63-04-31).

Referenser

Appelqvist, T. m.fl. 1994. Lövskogar i Älvsborgs län. Länsstyrelsen i Älvsborgs län, rapport 1994:1

Blomgren, M, Lekemo, C. 1984. Lövskogar i Marks kommun. Länsstyrelsen i Älvsborgs län, rapport 1985:1.

Ekberg, N. 1973. Årenäs. Monografi över fastigheten Årenäs 1:2.

Henrikson, L. 1990. Hotade och sällsynta ryggradslösa djur i Marks kommun. Marks kommun, rapport 1990:8.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län. 1994. Värdefulla odlingslandskap i Älvsborgs län. Rapport 1994:5.

Muntliga uppgifter från *Britt och Alf Nilsson* (svampfloran), *Thomas Appelqvist* (floran), *Erland Arvidsson* (markanvändningen på Årenäs), *Svante Hultengren* (lavfloran), *Jan Kuylenstierna*. (kärnväxtfloran) och *Karin Svahn* (markanvändningen på Tostekulla).

Planeringsbakgrund

Lövskogarna på Årenäs och Tostekulla beskrivs i naturvårdsplanen (1974) för dåvarande Älvsborgs län som ett område med högt naturvärde. Planen föreslår skydd som naturreservat för de värdefullaste partierna. I lövskogsinventeringen över samma län (se Länsstyrelsens sammanfattande rapport 1994:1) utpekas dessa lövskogar som några av de mest värdefulla i länet och reservatsbildning föreslås.

I den kommunala naturvårdsplanen beskrivs området Ramhulta-Årenäs-Tostekulla som ett område med mycket höga naturvärden (naturvårdsklass 1).

Stora delar av området har under 1997 beskrivits i Skogsstyrelsens inventering av s.k. nyckelbiotoper: tre olika nyckelbiotoper täcker in huvuddelen av reservatsområdet.

Årenäs har också uppmärksamats i dåvarande Älvsborgs läns program för bevarande av odlingslandskapet, med beskrivningen lövskogsrikt odlingslandskap med mycket tilltalande landskapsbild som är beroende av fortsatt odling.

Årenäs-Tostekulla lövskogar ingår i ett större område av riksintresse för naturvård (NP 51 *Lygnern och Storåns dalgång*). Som en förutsättning för att riksintresset skall bestå uppges bl.a. att lövskogarna måste bevaras och skötas långsiktigt. Lygnern och Storåns dalgång anses också vara av riksintresse för friluftslivet (FP 11).

I kommunens översiktsplan, antagen 1991, beskrivs Lygnernområdet som en konfliktzon med många konkurrerande intressen. Bebyggelsestrycket är högt, och tillkommande bebyggelse bör enligt planen i största möjliga utsträckning styras till områden där konflikterna med naturvårds- och vattenvårdsintressena kan minimeras.

Lövskogarna på Årenäs-Tostekulla behandlas närmare i planen under beteckningen "Aktivt bevarande" med beskrivningen "*områden med högt eller mycket högt naturvärde, där särskilda skötselåtgärder eller skydd enligt naturvårdslagen bedöms vara nödvändigt om naturvärdet skall kunna bevaras*".

Ett av lövskogsområdena vid Lygnern har tidigare skyddats som naturreservat. Genom beslut av länsstyrelsen år 1997 skyddades således lövskogsområdet mellan Ramhulta och Buarås, beläget någon kilometer nordöst om Årenäs.

Skälen för reservatsbildning

De värden som ligger till grund för reservatsbildning utgörs främst av

- förekomsten av relativt opåverkad ädellövskog med tillhörande karaktäristisk fauna och flora
- den i övrigt rika lund- och rasbrantsfloran med många ovanliga arter.

Åtgärder som kan hota dessa värden är t.ex.

- avverkning och andra åtgärder såsom bortforsling av vindfällen, lågor och torrakor
- sönderkörning av källkärr och andra fuktiga-blöta markområden
- plockning eller insamling av hotade växt- och djurarter.

Förutsättningar för att de angivna värdena även på längre sikt ska kunna bevaras eller utvecklas är bl.a. att

- lövskogen i huvudsak lämnas till fri utveckling mot ädellövnaturskog med ökande andel gamla träd och död ved
- inträngande barrträdsföryngring kontinuerligt tas bort
- källkärr, branter och andra botaniskt rika miljöer skyddas mot t.ex. sönderkörning, dränering, väg- och stigdragning samt byggverksamhet.

Skogen i området har under lång tid varit utsatt för kulturpåverkan i form av bete och slåtter, uttag av virke etc. Fri utveckling av skogen i fortsättningen innebär således en viss förändring av markanvändningen. Successionen i lövskogarna bör därför följas så att lämpliga skötselåtgärder kan beslutas om behov uppkommer från naturvårdssynpunkt.

För att friluftslivets intressen ska kunna tillgodoses utan att naturvärdena påverkas negativt bör ett lämpligt stigsystem märkas ut och underhållas.

Ett skydd i form av naturreservat syftar således främst till att förhindra oönskade skogsbruksåtgärder m.fl. åtgärder som kan spolia naturvärdena och möjliggöra viss naturvårdsskötsel enligt ovan samt till att i övrigt bidra till att säkra förutsättningarna för att värdena ska kunna bevaras.

Ärendets beredning

Frågan om reservatsbildning aktualiserades i samband med att en av de berörda fastigheterna, Årenäs 1:2, under 1999 bjöds ut till försäljning. Fastigheten förvärvades av Naturvårdsverket. Samtidigt påbörjades förhandlingar om ersättning till ytterligare en av de berörda fastigheterna, Årenäs 1:4. Dessa förhandlingar utmynnade under oktober 2000 i avtal om intrångsersättning.

Förhandlingar genomfördes vidare för en tredje berörd fastighet, Tostakulla 1:8, i samband med att även denna bjöds ut till försäljning. Förhandlingarna utmynnade i ett avtal om intrångsersättning tecknades i november 2000.

Förslag till bildande av naturreservat remitterades den 8 september 2000, varvid berörda markägare och innehavare av särskild rätt till marken förelades att yttra sig enligt 24§ förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m.

Samtliga som inkommit med yttrande har tillstyrkt reservatsbildning, däribland Marks kommun, Naturvårdsverket och Skogsvårdsstyrelsen. Smärre justeringar av reservatsförslaget har gjorts med anledning av vissa framförda detaljsynpunkter.

Naturvårdsverket anser att skötselplanens mål skall kompletteras med mått som möjliggör uppföljning och utvärdering. Länsstyrelsen avser dock att behandla denna fråga gemensamt för ett större antal skogsreservat inom ramen för övervakningen av länets reservat.

Regionmuseum Västra Götaland pekar på att området tas upp i bevarandeplanen för odlingslandskapet i f.d. Älvsborgs län. Muséet är tveksamt till den förslagna skötseln (i huvudsak fri utveckling) för delar av området.

Marks kommun anser att det bör finnas en möjlighet att genomföra viss frihuggning för att gynna och säkerställa grova lövträd.

Skogsvårdsstyrelsen påpekar att några av de arter som finns i området, t.ex. trollsmultron och västkustros, missgynnas av igenväxning och att framtida uppföljning av naturvärdena är av stor vikt. Om det visar sig att någon art har gått tillbaka som en följd av igenväxning kan det enligt Skogsvårdsstyrelsen finnas skäl att revidera skötselplanen och tillåta viss skötsel.

Länsstyrelsens bedömning

Som framgår ovan har området vid Årenäs och Tostekulla betydande naturvärden knutna till främst lövskogarna. Området har vidare intresse för friluftslivet.

Enligt Länsstyrelsens mening föreligger ett stort allmänt intresse av att bevara områdets naturvärden. Eftersom dessa är av den karaktären att de lätt kan spolieras, t.ex. genom oönskade skogsbruksåtgärder, bör ett lämpligt skydd övervägas.

Bl.a. på grund av områdets relativt stora areal och det omfattande intrång som förbud mot ekonomiskt skogsbruk innebär gör Länsstyrelsen bedömningen, att området bäst ges ett långsiktigt skydd genom att naturreservat inrättas.

Överenskommelser har nåtts med de berörda markägarna. Delar av området har förvärvat av Naturvårdverket, som därvid också medverkat till förbättrad arrondering av jordbruksmarken utanför reservatet. Därigenom har förutsättningarna ökat för fortsatt hävd av den odlingsmark som beskrivs i den bevarandeplan för f.d. Älvsborgs län som omnämns i Ärendets beredning ovan. Däremot anser inte länsstyrelsen det motiverat med några mer omfattande restaureringsåtgärder för att återskapa ängsmark eller liknande i de lövskogar som nu skyddas.

Enligt Länsstyrelsens bedömning bör de naturvärden som är knutna till rasbranterna och ädellövskogen kunna bevaras och utvecklas om området i huvudsak ställs till fri utveckling. Detta innebär emellertid att de olika former av kulturpåverkan som bidragit till områdets nuvarande utformning upphör. Utvecklingen bör därför följas och förnyade överväganden angående områdets skötsel göras inom 10-15 år.

Genom reservatsbildningen kan intentionerna i kommunens översiktsplan anses tillgodosedda, liksom hushållningsbestämmelserna i 3 kap. MB.

Upplysningar

Ytterligare inskränkningar mm

Om det framgent visar sig finnas nya skäl eller behövas ytterligare inskränkningar för att uppnå syftet med skyddet, får Länsstyrelsen enligt 7 kap. 5 § 3st. MB meddela särskilt beslut om detta.

Upphävande och dispens

Om det finns synnerliga skäl får Länsstyrelsen med stöd av 7 kap. 7 § 1 st. MB upphäva meddelad föreskrift för reservatet eller upphäva reservatet i sin helhet.

Om det finns särskilda skäl får Länsstyrelsen med stöd av 7 kap. 7 § 2 st. MB meddela dispens från gällande föreskrifter.

Beslut om upphävande eller dispens får enligt 7 kap. 7 § 4 st. MB meddelas endast om intrånget i naturvärdet kompenseras i skälig utsträckning. Vidare gäller enligt 7 kap. 26 § MB att dispens från gällande föreskrift endast får meddelas om det är förenligt med föreskriftens syfte.

Påföljder

Enligt 29 kap 8 och 9 §§ MB gäller bland annat att brott mot föreskrift som meddelats enligt 7 kap 5 och 30 §§ MB kan medföra straffansvar.

Ikraftträdande

Föreskrifterna träder i kraft den 17 augusti 2001.

Kungörelse

Detta beslut skall kungöras i ortstidning (Göteborgs-Posten; Borås Tidning). Sakägare skall anses ha fått del av beslutet den dag kungörelsen var införd i tidningen.

Hur man överklagar

Detta beslut kan överklagas hos regeringen, Miljödepartementet. Den som har rätt att överklaga skall göra det inom tre veckor från den dag vederbörande får del av beslutet, se bilaga 5.

I detta ärende har länsöverdirektören Göran Bengtsson beslutat och naturvårdsintendenten Thorbjörn Schafferer varit föredragande. I den slutliga handläggningen har även deltagit Jonas Ledelius, rätts- och veterinärenheten, Sven Öfersjö, plan- och bostadsenheten, Jan-Gunnar Lindgren, kulturmiljöenheten, och Sven Swedberg, naturvårds- och fiskeenheten..

Göran Bengtsson

Thorbjörn Schafferer

Bilagor

Bilaga 1. Karta till beslutet

Bilaga 2. Skötselplan

Bilaga 3. Fastighets- och ägarförteckning

Bilaga 4. Sändlista

Bilaga 5. Hur man överklagar

